

TÖRÖK VÁZLAT SZIGETVÁR 1566. ÉVI OSTROMÁRÓL

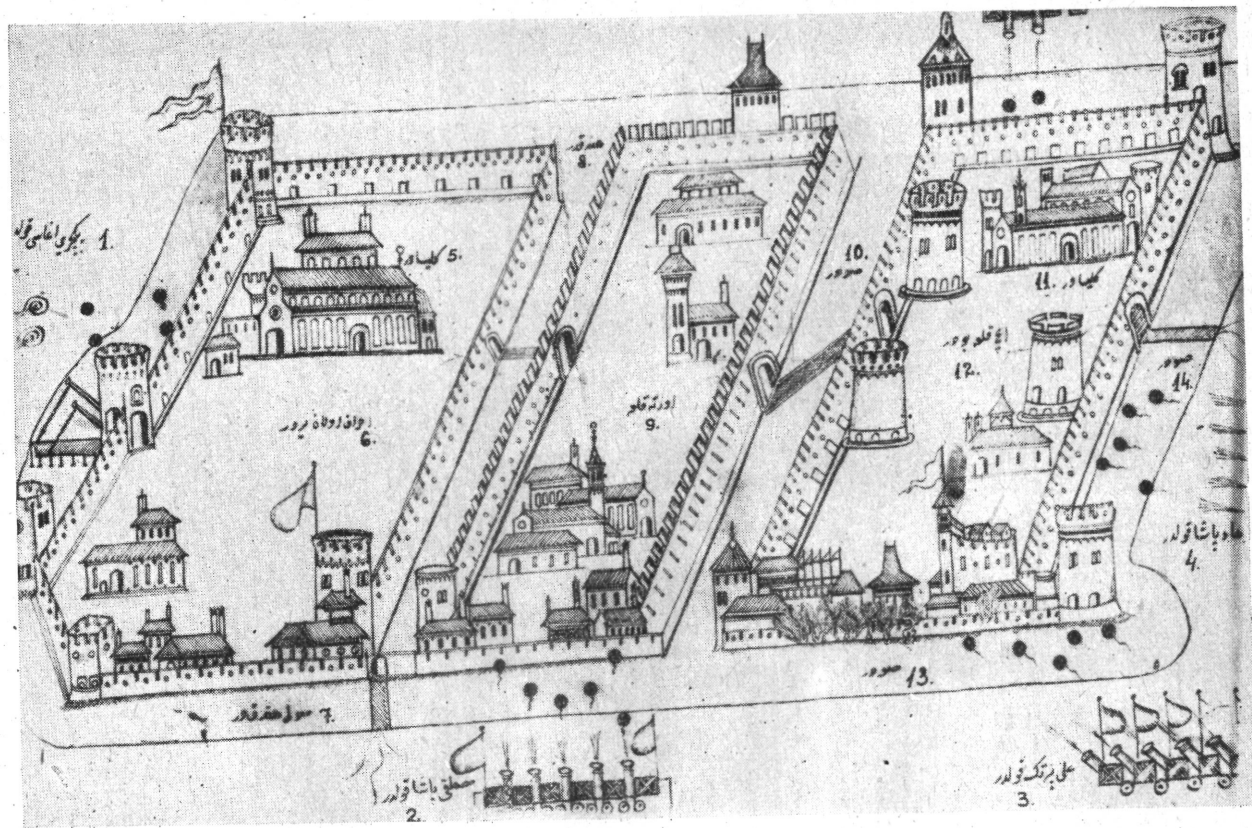
A hadtörténeti kutatás számára igen nagybecsű értéket képviselnek az egyes hadmozdulatokat vagy harcászati eseményeket megörökítő egykorú térképek és vázlatok. Kellőszámú és megbízható anyag hiányában azonban, e tudomány szak kutatóinak gyakran nélkülözniök kell ezeket az értékes forrásokat, s meg kell elégedniök a természetüknél fogva pontatlanabb adatokat szolgáltató leírásokkal, amelyek nem is mindig szemtanú, vagy kortárs, hanem esetleg szájhagyományokat összegyűjtő írók tollából erednek. Különösen megnehezíti a történész munkáját, ha az elbeszélő források ugyanazon eseményről eltérő adatokat közölnek. Ilyen esetekben jelentős, sokszor vitás kérdéseket eldöntő szerepük van az egykorú rajzoknak, térképeknek és vázlatoknak. Kritikai felhasználással ugyanis lemérhetjük és ellenőrizhetjük az elbeszélő források hitelességét.

A fényképmásolatban közölt török vázlat Szigetvár 1566. évi ostroma idején készült¹. A rajzoló, bár az épületek, bástyák és falak ábrázolásában gondos munkát végzett, a vár nevét és az ostrom idejét nem tüntette fel². Ennek megállapítása csak a vázlatra írt személynevekből volt lehetséges. Az előforduló három név közül Musztafa és Ferhád (?) nevének ismerete semmi közelebbi tájékozódást nem nyújtott. Több ilyen nevű vezért ismerünk a XVI—XVII. század végvári harcaiból. A vár nevét és az esemény időpontját *Ali Portuk* pasa nevének szereplése határozza meg. A portugál származású *Ali Portuk* pasa ugyanis a magyarországi harcokban csak Szigetvár 1566. évi ostromában vett részt, Ferhád és Musztafa társaságában pedig csak itt harcolt.

A hármas tagozású vár vázlati rajza nem felel meg a valóságos arányoknak. Legnagyobb kiterjedésűnek az Új-várost (a vázlaton „Felgyújtandó hely“) jelöli, holott, egyéb fennmaradt forrásokból kitűnik, hogy e várrész volt a legkisebb kiterjedésű. Az irodalomban Ó-város, a török

¹ Magyar Országos Levéltár, Filmtár, H. 334. — A filmet Fekete Lajos professzor hozta Törökországból.

² Lehetséges, hogy a Konstantinápolyban őrzött eredeti rajzon megtalálható a vár neve és az ostrom időpontja is, de a fényképezés során a filmről lemaradt. E feltevés valószínűnek látszik, mert a várrajz mind a négy oldala csonka. Jobb oldalon Ferhád (?) pasa nevének pedig csak három utolsó betűje fért rá a filmmezőre.



vázlaton „Középsővár“-nak nevezett, s legkisebb alapterületűnek ábrázolt rész a valóságban a legnagyobb területtel bírt.³ A belső várat, hasonlóan az Új-városhoz, erősen túlméretezte, s a középső és belső várat elkülönítő, vízzel elárasztott széles területet keskeny vízesárokka zsugorította.⁴ Az egyéb építményeket, bástyákat, templomokat, szögleteket nagyjából helyesen, de aránytalanul rajzolta meg.

Evlia Cselebi, a híres török utazó, csaknem száz évvel az ostrom után járt Szigetváran. A külső várban (Új-város) hét bástyát számolt össze, két kaput látott, s a kapuk előtt fahidakat.⁵ A török vázlatkészítő csak öt bástyát és három kaput rajzolt. Ha Evlia Cselebi nem tévedett, két bástyát már a török uralom ideje alatt építettek az Új-városban. Nem láthatók a rajzon e várrész lakóházai sem, pedig ez a hely volt Szigetvár legsűrűbben beépített területe. A házak helyén e felírás olvasható: „felgyújtandó hely“. A középső vár itt is, mint Cselebi leírásában, hosszúka alakú négyszög.⁶ Négy kapu helyett azonban csak két átjáró látható. A belsővár sarokbástyáinak száma megegyezik Cselebi adataival,⁷ a kapuk számát, és irányát illetően azonban már eltérés mutatkozik. A török utazó ugyanis egy délkeletre néző kapuról ír, a vázlat viszont kettőt ábrázol, egyet északkeleti, egyet pedig délnyugati irányban.

A rajz magyarázó szövegeket és neveket is tartalmaz. Az általam számmal jelölt török személynévek és magyarázatok magyar megfelelői a következők:

1. Janicsár aga serege,
2. Musztafa pasa serege,
3. Ali Portuk pasa serege,
4. Ferhád pasa serege,
5. templom,
6. felgyújtandó hely,
7. vizesárok,
8. árok,
9. középső vár,
10. víz,
11. templom,
12. belsővár,
13. } víz.
14. }

³ *Stephanie A.*: Szigetvár építészete és ostroma 566-ban. *Hadtört. Közl.* 1896.

⁴ Evlia Cselebi a középső és belső vár közötti vízzel borított terület hosszúságát mintegy 200 lépésre becsüli *Karácson I.*: Evlia Cselebi magyarországi utazásai, Török-magyarokori történeti emlékek. II. oszt. III. köt. Bp. 1904. — 492. o.

⁵ U. o. 491. o.

⁶ U. o.

⁷ U. o. 492. o.

A vázlat készítője a vár részeinek és fontosabb épületeinek megjelölésén túl, láthatóan arra törekedett, hogy hű képet adjon az ostromló sereg egyes csapatainak elhelyezkedéséről. Ez a körülmény teszi rajzunkat elsődleges történeti forrássá és alkalmassá arra, hogy adataira támaszkodva ellenőrizhetjük a Szigetvár ostromával foglalkozó keresztény és török elbeszélő források eseményhűségét, de helyreigazíthatjuk azokat a téves állításokat is, amelyek a hadtörténeti irodalomban elterjedtek.⁸

Az ostromló sereg felállítását az elbeszélő források egymástól eltérően ismertetik, Evlia Cselebi Ferhád pasát és az anatóliai vezirt⁹ és, Musztafa pasát és a ruméliai sereget az északi oldalra helyezi.¹⁰ Csaknem egyezően írja le Pecsevi is a vár körülzárását, azzal az eltéréssel, hogy Ferhád és Mehmud pasák seregeit a délnyugati oldalra állítja. Pecsevi egyébként maga is mondja, hogy az ostrom egész történetét, s így a seregek felállítását is mások elbeszélése alapján írta le.¹¹ A sok, egymásnak ellentmondó feljegyzés között különös figyelmet érdemel Musztafa Szelaniki idevonatkozó munkája.¹² Nemcsak azért, mert írásából alaposágra és tárgyilagosságra való törekvést olvashatunk ki, hanem főként azért, mert szemtanúként vett részt Szigetvár ostromában: „Szelaniki állítása szerint mindjárt kezdetben körülvette a török sereg Szigetet, mégpedig a ruméliai sereg Kizil Ahmedli Musztafa pasa és Semsz Ahmed beglerbégi vezérlete alatt az Új-város felől, az anatóliai sereg, élén Ferhád pasa vezirrel és Zál Mahmud anatóliai beglerbéggel, északon a belső vár felől. A janicsárok helyét nem jelöli meg pontosan, talán azért, mert úgyszólván magától érthető, hogy középpütt harcoltak, tehát az Ó-várost vívták.”¹³

Musztafa Szelaniki leírása megegyezik a vázlaton rögzített állapottal. Semsz Ahmed és Zál Mahmud helye ugyan nem található meg a rajzon — amely, mint említettem, a szakszerűtlen fényképezés következtében mind a négy oldalán csonka — de e seregtestek Szelaniki által közölt elhelyezésében nincs okunk kételkedni, mivel azon adatai, amelyek a vázlat segítségével ellenőrizhetők, helyeseknek bizonyultak. Nem szól Szelaniki a Ferhád és Musztafa pasa seregei között a délkeleti falakat vívó Ali Portuk pasáról és a janicsárokról. Szerencse, hogy a török vázlatkészítő mindkét seregtestet berajzolta az ostromállapotnak megfelelő helyre. Thury József, Szelaniki történeti munkáját ismertetve, magától

⁸ Rónai Horváth Jenő: „Magyar Hadi krónika” című munkájában (II. rész, 87. o.) a Szigetvárat megszálló török sereg harcrendjéről azt írja, hogy a törökök a vár körül nagy félkörben helyezkedtek el. A vázlat, bár felső szélén, a belső vár felett csak két ágyú látható, világosan mutatja, hogy e várat az ostromlók egészen körülzárták.

⁹ Mahmud pasa volt ebben a hadjáratban az anatóliai sereg parancsnoka.

¹⁰ Karácson Imre: Evlia Cselebi utazásai Magyarországon. Bp. 1904. 484. o.

¹¹ Karácson Imre jegyzete Pecsevi Tarikh-jának fordításához. (Török—magyarkori történeti emlékek, II. osz. III. kötet. 77. o.)

¹² Ismertette és fordítását közölte, Thury József: Szigetvár elfoglalása. Hadtört. Közl. 1891. évfolyamában.

¹³ U. o. 67. o.

érthetőnek találja, hogy a janicsárok az Ó-várost vívták. Nem tudni, milyen meggondolás alapján állította ezt Thury, annyi azonban bizonyos, hogy tévedett, mert mint a vázlatból kitűnik, a janicsárok nem az Ó-, hanem az Új-város délnyugati, nyugati részét ostromolták.

A szemtanú Musztafa Szelaniki és az ismertett török vázlat egy-mással egyező, illetve egymást kiegészítő adatainak segítségével felvázolhatjuk az 1566-ban Szigetvárat ostromló török sereg valóságos harcrendjét, az alábbiak szerint: A megszálló sereg, amelynek minden csapatához külön tüzérség is tartozott, a várat egészen körülzárta. Az ostromgyűrű egy kisebb szakaszon csak északnyugati irányban volt nyitva, ahol az egybefüggő mocsaras talaj lehetetlenné tette az ostromsáncok elkészítését. Ezen a szakaszon a török tüzérség a jelzett iránytól északkeletre a belső vár templomával (11-es számmal jelölt épület) szemben foglalt tüzelőállást. Az anatóliai sereg Ferhád pasa és Zál Mahmud anatóliai beglerbég parancsnoksága alatt a belső vár északi, északkeleti oldalát, Ali Portuk pasa a keleti és délkeleti falakat és végül Musztafa pasa Semsz Ahmed ruméliai beglerbéggel az Ó- és az Új-város délkeleti oldalát vívta. A janicsárok délnyugat, nyugat felől az Új-várost ostromolták.

Krizsán László